

**TOVAR-MODDIY ZAXIRALARINI TAHLIL QILISH VA TEKSHIRISH
METODOLOGIYASI.**

Mirzayeva Shaxlo Faxritdinovna
Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada korxonalarni inventarizatsiyani tahlil qilish va tekshirishni o'tkazish bo'yicha keng qamrovli metodologiya bilan ta'minlashga qaratilgan bo'lib, inventarizatsiyani nazorat qilish va qaror qabul qilish jarayonlarini yaxshilash uchun ilg'or tajribalar, vositalar va usullari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: metodologiya, kompaniya, korxonalar, vaqt, resurslar, natija.

Аннотация: Целью этой статьи является предоставление предприятиям комплексной методологии проведения анализа и проверки запасов, а также информации о передовых практиках, инструментах и методах для улучшения управления запасами и процессов принятия решений.

Ключевые слова: методология, компания, предприятия, время, ресурсы, результат.

Abstract: This article aims to provide businesses with a comprehensive methodology for conducting inventory analysis and verification, with information on best practices, tools and techniques to improve inventory control and decision-making processes. given

Key words: methodology, company, enterprises, time, resources, result.

Inventarizatsiyani boshqarish biznes operatsiyalarining muhim jihati hisoblanadi, chunki u kompaniyaning daromadlilik, mijozlar ehtiyojini qondirish va umumiy samaradorlikka bevosita ta'sir qiladi. To'g'ri tahlil qilish va inventarizatsiyani tekshirish to'g'ri moliyaviy hisobotni ta'minlash, zaxiralar etishmasligi yoki ortiqcha to'lovlarni oldini olish va ta'minot zanjiri faoliyatini optimallashtirish uchun muhimdir. Tovar-moddiy boyliklarni samarali boshqarish korxonalaridan o'zlarining zaxiralari darajasi, aylanma stavkalari va baholash usullari haqida aniq tushunchaga ega bo'lishni talab qiladi. Inventarizatsiyani muntazam tahlil qilish va tekshirish orqali kompaniyalar nomuvofiqliklarni aniqlashlari, potentsial xavflarni aniqlashlari va operatsion samaradorlik va moliyaviy natijalarni yaxshilash uchun asosli qarorlar qabul qilishlari mumkin. To'g'ri inventarizatsiya ma'lumotlari talabni prognoz qilish, xaridlarni optimallashtirish va mijozlar kutganlarini qondirish uchun juda muhim bo'lib, korxonalar uchun inventarizatsiyani boshqarishning ishonchli amaliyotlarini o'rnatish zarur. Zamonaviy biznes operatsiyalarining dinamik manzarasida to'g'ri inventar yozuvlarini yuritish ta'minot zanjiri uzluksiz boshqaruvini ta'minlash, zaxiralar darajasini optimallashtirish va mijozlar talablarini qondirish uchun juda

muhimdir. Inventarizatsiyani tahlil qilish va tekshirish ushbu jarayonda hal qiluvchi rol o'ynaydi, bu korxonalariga o'z aktivlarini samarali kuzatish, nomuvofiqliklarni aniqlash va operatsion samaradorlikni oshirish uchun asosli qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Inventarizatsiyani samarali tahlil qilish va tekshirishning birinchi bosqichi aniq inventarizatsiya siyosati va tartiblarini o'rnatishdan iborat. Ushbu yo'riqnomalar inventarizatsiyani boshqarish, kuzatish va tekshirish usullarini, jumladan, jismoniy hisob-kitoblarning chastotasini, nomuvofiqliklarni bartaraf etish va hisobot berish mexanizmlarini ko'rsatishi kerak. Aniq taxminlarni belgilash va jarayonlarni standartlashtirish orqali korxonalar inventarizatsiyani boshqarish amaliyotida izchillik va aniqlikni ta'minlashi mumkin. Inventarizatsiyani muntazam ravishda fizikaviy hisoblash qo'lda bo'lgan haqiqiy miqdorni tizimda qayd etilgan miqdor bilan solishtirish uchun juda muhimdir. Vaqti-vaqti bilan (masalan, oylik, choraklik, yillik) yoki tsikllarni hisoblash orqali o'tkaziladimi, bu jismoniy auditlar nomuvofiqliklarni aniqlashga, xatolarni aniqlashga va zaxiralari yoki ortiqcha zaxiralarning oldini olishga yordam beradi. Vaqt va resurslarni jismoniy hisob-kitoblarga sarflash orqali korxonalar to'g'ri inventar yozuvlarini yuritishi va umumiy operatsion samaradorlikni oshirishi mumkin. Bugungi raqamli texnologiyalar asrida texnologiyadan foydalanish inventarizatsiyani tahlil qilish va tekshirish jarayonlarini soddalashtirish uchun kalit hisoblanadi. Haqiqiy vaqtda kuzatuv, avtomatlashtirilgan hisobot va boshqa biznes jarayonlari bilan integratsiyani taklif qiluvchi inventarizatsiyani boshqarish tizimlarini joriy etish samaradorlik va aniqlikni sezilarli darajada oshirishi mumkin. Shtrixli kodlash va RFID texnologiyasi inventarlarni hisoblash jarayonini yanada tezlashtirishi, inson xatolarini kamaytirishi va zaxiralari darajasini real vaqtda ko'rishni ta'minlashi mumkin. Jismoniy hisoblar va tizim yozuvlari o'rtasida nomuvofiqliklar aniqlangan hollarda, asosiy sabab tahlilini o'tkazish juda muhimdir. Tafvutlarning asosiy sabablarini o'rganish orqali korxonalar o'g'irlik, qisqarish, ma'lumotlarni kiritish xatolari yoki jarayonning samarasizligi kabi muammolarni hal qilishlari mumkin. Ushbu proaktiv yondashuv nafaqat darhol kelishmovchiliklarni tuzatishga yordam beradi, balki jarayonni takomillashtirish orqali kelajakda yuzaga kelishining oldini oladi. Inventarizatsiyani solishtirish inventarizatsiyani tahlil qilish va tekshirish jarayonida muhim qadamdir. Jismoniy hisob-kitoblar paytida aniqlangan tafvutlarni tuzatish va tegishli ravishda inventar yozuvlarini yangilash orqali korxonalar ma'lumotlarning aniqligi va yaxlitligini ta'minlashi mumkin. Ushbu bosqich, shuningdek, inventarni hisobdan chiqarish yoki jarayonni qayta ko'rib chiqish kabi keyingi harakatlarni talab qilishi mumkin bo'lgan jiddiy tafvutlarni tekshirishni ham o'z ichiga oladi. Inventarizatsiyaning aniqligi, aksiyalarning aylanmasi, balans xarajatlari va buyurtmalarni bajarish stavkalari bilan bog'liq asosiy ishlash ko'rsatkichlarini kuzatish inventarizatsiyani boshqarish amaliyotining samaradorligini baholash uchun juda muhimdir. Ushbu KPIlarni

kuzatish orqali korxonalar tendentsiyalarni aniqlashlari, maqsadlarga nisbatan ishlashni o'lchashlari va inventarizatsiya darajasini va operatsion samaradorlikni optimallashtirish uchun ma'lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilishlari mumkin. Inventarizatsiyani tahlil qilish va tekshirish korxonalar uchun ularning aktivlari va inventar darajasini aniq kuzatishni ta'minlash uchun muhim jarayondir. Inventarizatsiya qanday boshqarilishi, kuzatilishi va tekshirilishi kerakligi haqida aniq inventarizatsiya siyosati va tartiblarini belgilashdan boshlang. Bunga hisoblash usullari, hisoblash chastotasi, nomuvofiqliklarni hal qilish va hisobot berish tartib-qoidalari bo'yicha ko'rsatmalar kiradi. Qo'ldagi haqiqiy miqdorni tizimda qayd etilgan miqdor bilan solishtirish uchun inventarning muntazam jismoniy hisobini rejalashtiring. Bu davriy ravishda (masalan, oylik, choraklik, yillik) yoki inventarning bir qismi doimiy ravishda hisoblab chiqiladigan tsiklni hisoblash orqali amalga oshirilishi mumkin. Inventarizatsiya harakatlarini real vaqt rejimida kuzatish, zaxiralar darajasidagi yangilanishlar va tahlil qilish uchun hisobotlar yaratish imkonini beruvchi inventarizatsiyani boshqarish tizimini joriy qiling. Ushbu tizim ma'lumotlarning aniqligini ta'minlash uchun boshqa biznes jarayonlari bilan integratsiyalashishi kerak. Inventarlarni hisoblash jarayonini soddalashtirish va inson xatolarini kamaytirish uchun shtrix kodlash yoki RFID texnologiyasini joriy qiling. Ushbu texnologiya ob'ektlarni tez va aniq aniqlash imkonini beradi, samaradorlikni oshiradi va inventar darajalarini real vaqtda ko'rish imkonini beradi. Jismoniy hisoblar va tizim yozuvlari o'rtasida nomuvofiqlik bo'lsa, tafovutlar sabablarini aniqlash uchun asosiy sabab tahlilini o'tkazing. Bu o'g'irlik, qisqarish, ma'lumotlarni kiritish xatolari yoki jarayonning samarasizligi kabi muammolarni tekshirishni o'z ichiga oladi. Jismoniy hisob-kitoblar paytida aniqlangan nomuvofiqliklarni tuzatish orqali inventar yozuvlarini solishtiring. Inventarizatsiya tizimini to'g'ri miqdorlar bilan yangilang va keyingi harakatlarni talab qilishi mumkin bo'lgan har qanday muhim tafovutlar tekshirib ko'rish kerak. Inventarizatsiyani tahlil qilish va tekshirish natijalarini, shu jumladan aniqlangan nomuvofiqliklar, aniqlangan asosiy sabablar va jarayonni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalarni hujjatlashtiriladi va ushbu hujjat kelajakdagi auditlar va doimiy takomillashtirish harakatlari uchun ma'lumotnoma bo'lib xizmat qiladi. Inventarizatsiyaning aniqligi, aktsiyalarning aylanmasi, balans xarajatlari va buyurtmalarni bajarish stavkalari bilan bog'liq asosiy ishlash ko'rsatkichlarini kuzatib borish kerak. Inventarizatsiyani boshqarish amaliyotining samaradorligini baholash va optimallashtirish uchun ma'lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish uchun ushbu KPI dan foydalaniladi. Inventarizatsiyani tahlil qilish va tekshirishning tizimli metodologiyasiga amal qilgan holda, korxonalar inventarizatsiyaning aniq hisobini yuritishi, zaxiralar kamayishi va haddan tashqari zaxiralarni kamaytirishi, operatsion samaradorlikni oshirishi va umumiy moliyaviy ko'rsatkichlarni oshirishi mumkin. Tovar-moddiy zahiralarning qiymatini, agar tovar-moddiy zahiralar

shikastlangan bo'lsa, agar ular to'la yoki qisman eskirgan bo'lsa yoki ularni sotish narxi arzonlashgan bo'lsa, tiklash mumkin. Tovar-moddiy zahiralarning qiymatini, agar butlash uchun baholangan mo'ljaldagi xarajatlar yoki sotish bo'yicha mo'ljallangan xarajatlar oshib ketgan bo'lsa, tiklash mumkin emas. Tovar-moddiy zahiralarni tannarxdan past darajada, sotish sof qiymatigacha arzonlashtirish zahiralari haddan ziyod to'planib qolgan va ular sust aylanayotgan taqdirdagina, barcha aktivlar moliyaviy hisobotda ularni sotish yoki ulardan foydalanishdan kutilayotgan summadan yuqori darajada aks ettirilmasligi uchun, amalga oshiriladi. Materiallar va mahsulot (ishlar, xizmatlar)ni ishlab chiqarishda foydalaniladigan boshqa xom ashyo, agar ulardan tayyorlangan mahsulot bozor (kundalik) narxida sotilsa, qiymatidan past narxda arzonlashtirilmaydi. Biroq, agar omborda mavjud bo'lgan narxdagi materialdan tayyorlangan tayyor mahsulotning tannarxi sotish sof qiymatidan oshib ketsa, materiallar sotish sof qiymatigacha arzonlashtiriladi. Bunday vaziyatlarda materiallar qiymatini qoplash ularning sof sotish qiymatini o'lchashning mavjud shakllaridan eng yaxshisi bo'lishi mumkin. Tovar-moddiy zaxiralar sotib olingan va qayta sotish uchun mo'ljallangan tovarlarni qamrab oladi, masalan chakana savdo tashkiloti tomonidan sotib olingan va qayta sotish uchun saqlanadigan tovarlar yoki qayta sotish uchun mo'ljallangan yer va boshqa mulklar. Tovar-moddiy zaxiralar jumlasiga, shuningdek, tadbirkorlik subyekti tomonidan ishlab chiqarilgan tayyor mahsulot yoki tugallanmagan ishlab chiqarish hamda ishlab chiqarish jarayonida ishlatish uchun mo'ljallangan xom ashyo va materiallar kiradi. Xizmat ko'rsatish tashkilotlari uchun tovar-moddiy zaxiralari 19-bandda izohlanganidek, xizmat ko'rsatish bo'yicha xarajatlar ham, ular bilan bog'liq bo'lgan daromadlar haligacha tan olinmagan bo'lsada, kiradi (18-sonli BHXS "Odatdagi faoliyatdan olinadigan daromadga qarang). Tovar-moddiy zaxiralari tannarxi yoki sof sotish qiymatidan qaysi biri kamroq bo'lsa, o'sha bo'yicha baholanishi lozim. Tovar-moddiy zaxiralar ishlab chiqarishning ma'lum bir bosqichlarida sof sotish qiymati bo'yicha hisobga olinadi. Bu, masalan, qishloq xo'jaligida don mahsulotlari yig'ib olingandan keyin yoki foydali qazilmalar qazib olingandan keyin ularning sotilishi forward shartnomasi yoki davlat kafolati ostida kafolatlanganida yoki ular bo'yicha faol bozor mavjud bo'lganida va sotilmaslik riski sezilarsiz darajada kam bo'lganida yuz beradi. Bunday TMZlarga nisbatan mazkur standartning faqatgina baholash bo'yicha talablari qo'llanilmaydi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, inventarizatsiyani samarali tahlil qilish va tekshirish inventarizatsiyani muvaffaqiyatli boshqarish amaliyotining muhim tarkibiy qismlari hisoblanadi. Aniq siyosatlarni belgilash, muntazam jismoniy hisob-kitoblarni o'tkazish, texnologiyadan foydalanish, ildiz sabablari tahlilini o'tkazish, yarashuv jarayonlarini amalga oshirish va asosiy samaradorlik ko'rsatkichlarini kuzatishni o'z ichiga olgan tizimli metodologiyaga rioya qilish orqali korxonalar o'zlarining operatsion samaradorligini oshirishlari, xatolarni minimallashtirishlari va umumiy

moliyaviy ko'rsatkichlarni yaxshilashlari mumkin. Ushbu ilg'or tajribalarni qo'llash nafaqat inventarizatsiyani boshqarish jarayonlarini soddalashtiribgina qolmay, balki bugungi raqobat bozorida barqaror o'sish va muvaffaqiyatga erishish uchun korxonalarni joylashtirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni. 2016 yil 13 aprelda tasdiklangan.
2. Bakieva X., Rizaev N. Buxgalteriya hisobi nazariyasi. O'quv qo'llanma. –T.: Iqtisod-moliya, 2008 y
3. Dusmuratov R.D. Buxgalteriya hisobi nazariyasi. -T.: "Fan va texnologiya", 2013 y.
4. Karimov A., Kurbanbayev J., Jumanazarov S. Buxgalteriya hisobi. Darslik. - T.: "IQTISOD-MOLIYA", 2018 y
5. Sotivoldiev A.S. Buxgalterning izohli lug'ati. -T.: "Norma", 2018 y.